

Mindenki tudja s ezért csak a közös kiindulásért ismétljük, hogy Erdély a Kárpátok kávéjában külön földrajzi egységet alkot. Az egész kis darab föld egyszerűen tagolt és változatos, természeti kincsekben rendkívül gazdag; csodálatos őserdői vannak, szén-, só-, arany- és vasércbányái mellett a föld rendkívül termékeny; szinte kiapadhatatlannak látszó földgáz özönlik fel a közepén. Szabályos alakulásánál és völgyrendszerénél fogva minden egyes része könnyen összekapcsolható és egységes közlekedési rendszerbe beilleszthető. Mióta emberi művelődés van, mindig egységet alkotott s legfeljebb egy-egy elvesztett ütközet után történt meg, hogy területén egyszerre két hatalom volt az ideig-óráig úr, egyébként minden részének sorsa összefüggött az egész sorsával.

Éppen ily kétségtelen igazság, hogy Erdélyt a természet Magyarországgal való életközösségre alkotta. Ezt eldönti először az a Kárpát, amely mind a két országot úgy foglalja össze, mint egy várfal a különböző bástyákat; azután az, hogy a Kárpátokon kívül természetes határ nélküli területek következnek, beláthatatlan néphullámmal, a Kárpátokon belül egy egységes földrajzilag megszerkesztett ország. Folyóvizei, kivéve az Oltot (a Zsilt nem lehet számításba venni), mind Magyarország felé haladnak s termékeny völgyeken át a Tisza vidékével kapcsolják össze. Zárt testében három olyan út vezet, amelyen hadak is járhatnak: a Maros, a Körös és a Szamos völgye. Ez az oka, hogy Erdély ezer év óta, így vagy úgy, mindig Magyarországhoz tartozott. Lehetett helyi önkormányzata, lehetett különálló fejedelemség, de Magyarországgal való lelki és gazdasági közösségéből, teljes életegységéből soha semmi nem hiányzott.

Erdélyt már a honfoglalás Árpád birodalmához csatolta. Nemcsak határőrvidéke volt, hanem fellelővére, még pedig a leghatalmasabb fellelővére. Lakos-

A Magyar Szemle 1940. októberi számából.

sága az anyaországgal, egy társadalmi testet alkotott; azonos jogrendben, azonos nemesség vásárolt és adott, örökölt és nyert birtokokat; családjai magyarországi családokkal összeházasodtak; jobbágyaik, familiárisaik szükség szerint költöztek, egyszóval, az élet a két területen mindig egységes volt.

Fajtára nézve háromféle lakosság lakta: a magyar (most ide számítom a székelységet is), azután a korán betelepülő szászok, végül az állandóan beköltöző népi erejében szakadatlanul duzzadó románság. Ha azt kérdezzük, hogy Erdély sorsa a három fajta közül melyiknek kedvezett legkevésbé, határozottan azt kell felelnünk: a magyaroknak. A románság roppant igénytelen nép volt; irtózatot szociális nyomásra szivárgott át a határon túlról s ereszkedett alá lassanként a völgyekbe. A szászok megkapta gyönyörű örökségét, ott megépítette városait, kőfallal védett templomait, szép cserepes házait s egész társadalma zárt egységgé szervezkedett. Kifelé védekezett, befelé intenzív polgáriassági munkát végzett. A magyarság volt az, amelyik az ország politikai vezetésének kockázatát hordozta és szörnyű fordulatokat megszenvedte. Erdély politikai sorsa pedig mindig halálos kockázatot jelentett; az anyaország vitáiba döntő szóval szólt bele s ennek mindig megvolt a maga hátulütő botja. Kétszáz esztendőn át a német-római császárság és az izlám ütköző-állama volt s hol egyik, hol másik dúlta meg kegyetlen seregével. Ilyenkor a románság visszahúzódott a hegyek közé; különben sem volt mit venni rajta. A szászok behúzódtak kulcsos városaikba s okos politikával kiegyeztek vagy legalább alibit tudtak bizonyítani. Egyedül a magyarok álltak helyt s rajtuk szántott végig Básta, őket gyilkolta Mihály vitéz, az ő vérük hullott a számtalan török-tatár büntető dúlásokra s nem utolsó rendben a testvéri fegyverek mindennél fájóbb csapásai alatt. Az erdélyi magyarság szakadatlanul gyérült,

pusztult, vékonyodott; a szászság megtartotta a maga állandó kereteit, két gyermek rendszerével faja erőállapotát, csak a magyar vérzett s adta át helyét a friss népi erők teljében a hegyekről lassan aláhúzódó románságnak. Két nagy vérfürdő: a Hora-Kloska és a 48-as forradalom ezt az arányt még kegyetlenebbül megrontotta a magyarság kárára. A magyar őslakosság kisebbségbe került s az ébredő nemzetiségi eszmétől sugalmaztatva, a románság kezdett igényt tartani arra a földre, amelyet asszonyai teleszültek.

Mikor Trianon lelkiismeretlenül feldarabolta Magyarországot, nagyobb részt adott belőle Romániának, mint amennyi öt darabra való osztás után sajátos magyar területül nekünk visszamaradt. Így került bele Erdély egy máról-holnapra támadt balkáni nemzetállamnak, az úgynevezett „Nagy-Romániának” a testébe.

Természetesen ma még nehéz megcsinálni a húsz éves román impérium mérlegét. Egy néhány alapvető megállapítást azonban már most is megkockázathatunk. Alig kapott még állam nagyobb ajándékot a világtörténelem szégyes fordulataitól, mint Románia, amikor megnyerte egész Erdélyt és a Királyhágó vidékét. Ezzel a kis keleti balkáni állam nemcsak szinte nagyhatalom lett, hanem ami még ennél is fontosabb: belekerült Nyugat-Európa műveltség-közösségébe. Azt ugyanis nem kell magyaráznunk, hogy Nyugat Brassóig, vagy Kézdivásárhelyig tart; túl rajta legfeljebb Közel-Keletről lehet beszélni. Erdélyben egy ezeréves nyugati műveltség színvonala egyenlítődtött ki egy máról-holnapra termett Balkán-állam színvonalával. Most nem azt nézem, hogy ezzel mennyit szállt Erdély színvonala; azt állapítom meg: milyen rendkívül nagyot emelkedett a régi Románia és az egész románság színvonala. A sok iskolával, egyetemmel egyszerre olyan kulturális feladatokat vett át az ország, amelyeket teljesíteni kellett, ha néha ki is fulladt az erőfeszítéstől. Ez nagyon erős értelmiségi megművelést jelentett; mély szántást, forgatást a pihent és álmodó román lélek televényé-

ben. Húsz év alatt teméntelen románból lett értelmiségi és nagyon sok középosztálybeli román szerzett európai látókört. A magyar földbirtokok gyökeres és kegyetlen szétosztása igen sok román parasztot földhöz juttatott; gazdasági és népjóléti szervezetek, főképpen pedig az a pénzügyi politika, hogy a mezőgazdasági beruházásra felvett kölcsönöket szinte leírták, – természetesen főképpen a magyar tőke terhére – pénzhez is juttatta őket. A román nép öntudatát nagyon emelte az, hogy az állam maga tulajdonképpen parasztállam; nincs számbavehető történelmi osztálya s most alakul ki a parasztságból egy friss középosztály; ez azonban még nem távolodott el a falutól. Végül természetes, hogy húsz esztendő zengő nacionalizmusa felébresztette és nagyra növelte a román nép nemzeti büszkeségét s lényéből kimosta

A Wesselényi-szobor, Fadrusz remekműve, most visszakerül Zilah főterére.

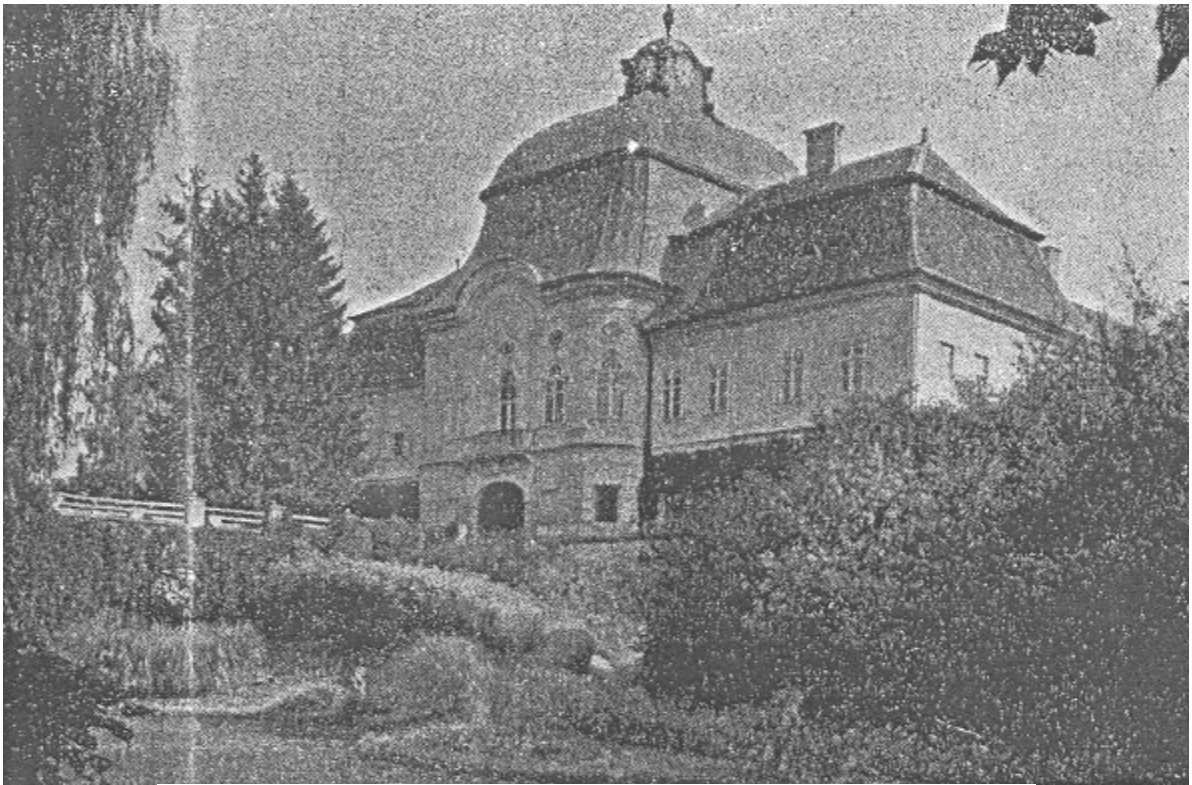
a passzivitásnak azokat a vonásait, amelyek dalaiból és költészetéből ismerősek előttünk. Ezzel számolnia kell minden politikusnak, – akár hozzánk tért, vagy eredeti állami közösségünkben megmaradt románokról van szó.

Az elmúlt húsz esztendő az Erdély területén élő nemzetiségek felett sem mult el nyomtalanul. A szászok két nagy tanulságot merítettek az elmúlt húsz év tapasztalataiból. Először azt, hogy gazdasági és társadalmi szervezetük elég erős arra, hogy minden külső hatalommal és belső bomlasztással szemben megálljanak; másodsor azt, hogy a nagy német nép pártfogása számukra szabalom-levelet biztosít népi érdekeiknek tekintet nélküli szolgálatára. Mind a két meggyőződés egybeesik a szász nép alaptermészetével és hétszázéves hagyomá-

nyaival. Ezt tehát így fejezhetjük ki: a szászok húsz év alatt méginkább szászok lettek, mint valaha.

Nagy mértékben átalakította ez a húsz esztendő az erdélyi magyar társadalmat. Néhány hónap alatt elsöpörte a tisztviselői osztályt; azután elszegényítette, „földnélküli Jánosokká” tette a százados történelmi családokat, az egyetemes magyar társadalom egyik legrokonszenvesebb és legértékesebb részét. Visszaszorította a magyart mindenünnen, ahonnan csak lehetett s egy államilag szervezett nagytőke céltudatosan proletarizálta. Nem maradt meg más, csak a magyar paraszt, a háziipar, a személyes vállalkozás, a kereskedelem kezdetleges formája s középosztályi képződésnek csak az egyház. A magyar egyházak és a magyar földművesek alkották az erdélyi magyarság gerincét. Ez a gerinc ép volt, erős volt; az összetört tagú Lázár hamar talpra állt.

Ez a folyamat azonban a magyarságot erkölcsi szempontból nemcsak átalakította, hanem valósággal újjászülte. Széttrtek a magasabb társadalmi osztályok. Az egész magyarság egy társadalmi osztályt alkotott: a szenvedő, a becsületes, az igazságért küzdő emberek társadalmi osztályát. Rendkívüli erővel alakult ki a magyarság lelki egysége. Minden magyar ember sorstárs volt: magyarsága révén létében volt fenyegetve; a magyar ember a világon senki mástól segítséget nem várhatott, csak egy másik magyar embertől, aki őt megérti, vele együtt szenved s kezet fog, hogy a morzsákból ötezreket tápláljanak, porszemekből várat építsenek, egymást létükkel segítsék, vagy legalább is vígasztalják. A sasok népe hangya-néppé vált. Ez volt az ereje, az elpusztíthatatlansága. Rájöttek a magyarok arra is, hogy nem a nagy szölamok, divatos tanítások, ügyes kapkodások mentik meg a népet, hanem a gyökerekbe való visszahúzódás, önön léte értéktudatának felismerése és szolgálata. Rossz sors volt magyarnak lenni; mint állapotot nehéz is volt elhordani; de mihelyt misszió lett: sugárzó élethivatásképpen lehetett egész nemzedékeknek rá szentelni magukat.

Erdély egyik legszebb barok kastélya, a geryeszegi gróf Teleki-kastély

Megtanulta ez a magyarság azt is, hogy külső sorsunk rajtunk kívülálló hatalmaktól függ ugyan, mert kisebbek vagyunk annál, hogysem életünk feltételeit magunk szabjuk meg; de belső sorsunk: maga az élet és az életnek a minősége a hatalmunkban áll s ez az egyetlen út, hogy a külső sors zordonságai és nyomorúságai fölé emelkedve, egy örökkévaló igent mondjunk örökkévaló erkölcsi életparancsokra. Magyarországon zúgott az ellentmondás: „Nem, nem, soha!” Erdélyben hallgatólagosan szállott fel a nagy megvallás és elvállalás: „Igen igen, mindig!” Így készült Erdélyben az új magyar: a pozitív magyar.

A bécsi döntés visszaadta Magyarországnak Erdély kisebbik, szegényebbik magyarabbik felét. Bölcs politika volt megelégedni a kisebbik és szegényebbik féllel azért, hogy megkaphassuk a magyarabbik félt. Ehhez képest minden katonai megoldás csekélyebb értékű. Képzeljük el: még egy dicsőséges hadjárat után is – ebben magyar ember egy pillanatig sem kételkedett – mennyi magyar vérnek kellett volna elfolynia, amíg ugyanezt az eredményt elértük volna!

Visszajött hozzánk egy nagy darab magyar föld, óriási természeti kincsekkel, föld felett és föld alatt s felbecsülhetetlen katonai jelentőséggel. Minket ezer évig a Kárpát tartott és mi a Kárpátot. E földön csak akkor alhatik nyugodtan a magyar, hogyha a Kárpát gerincén áll őrt a magyar katona.

Visszajött az egész székelység, az erdélyi magyarság nagyobbik fele. Fel nem becsülhető az a népi erő, amit ez a sereg hoz az anyaországnak agyban, vérben, erkölcsben és gondolatban. Visszajött egy ezeréves történelmi folytonosságtól átítatott és megépített magyar művelődés. Ez a művelődés benne van a kövekben, az épületekben, az utakban, a romokban, kiásható a föld alól, lekaparható a falakról, olvasható pergamentekről és könyvekről; megtelnek vele a bibliotékák, mint élő mese terjeng: a nép között kigyul, mint a regék lidércfénye, bérceken, erdőmélyeken. Letagadhatatlan történelem, népszokásként továbbélő ősi hagyomány, gondolkozásmód és erkölcs, nyelv, irodalom, művészet, egyszóval lélek, amely megszállottjait ígével és ihletéssel halhatatlan közösségbe szervezi s túléli a nemzedékeket, mert minden

emberöltöt készen vár, csak akkor bocsát el, ha átalakította.

Visszajött Erdély. Ez a visszajövetel már történelmi tény, le nem tagadható, örökre megtörtént valóság. Tízmillió magyar választ kapott egy emberöltő imádságára; a nagy felebbezésre, melyet „a népek hazájához, a nagy világhoz bátran kiáltott”, döntő ítéletet kapott. Helyreállott hite az erkölcsi világrendben, van tapasztalása a történelmi igazságszolgáltatásról.

Ne kicsinyeljük azt az érzelmi vihart sem, amely a honvédek bevonulásakor a városokat és a falvakat megrázta. Utána agg Simeonként mondják vén emberek: elég Uram, megláttam, amit vártam! Férfiaknak és asszonyoknak vénségükig ez lesz lelküknek egyik titkos hőforrása; egy pont a szív mélyén, amely dönt és alakít. Ez az, amit az ifjak sohasem felednek el s egymillió ember fogja két emberöltőn élete legnagyobb élményének nevezni. Micsoda kitágítása és elmélyítése, megerősítése ez a magyarságnak, mint sorsézésnek!

Végül ez a visszacsatolás akkora feladat elé állítja az egész magyarságot, amekkora elé Csonka-Magyarországot ezelőtt húsz évvel a trianoni döntés állította. A visszacsatolt területet össze kell forrasztani az anyatesttel. Hihetetlen nagy feladat ez. Milyen beláthatatlan katonai feladatok rejlenek az új helyzetben! Acéllá legyen az egész nép, hogy megvalósíthassa. Mennyi a tennivaló: gazdasági téren másodszor is kifosztott, húsz év alatt mesterségesen elszegényített, önmagát ellátni nem tudó terület

népessége kerül vissza egy szegény és roppant gazdasági nehézségekkel küzdő országba. Csak a közlekedés terén mi megoldandó feladatunk van, hogy a visszacsatolt rész ne zibbadt tag, hanem, élő kar legyen! Nincs vasút Kolozsvár és Marosvásárhely, Marosvásárhely és Székelyudvarhely, Székelyudvarhely és Sepsiszentgyörgy között. Milyen nagy feladat pótolni és kiegészíteni a trianoni és erdélyi, magyarság művelődésében mindazt, ami a viszonyok kényszere folytán az egyikben létrejött, a másikban hiányzik. Meg kell őrizni az erdélyi műveltség folytonosságát; biztosítani kell az erdélyi részek lelki önállóságát, ugyanakkor pedig helyre kell állítani a magyar közgondolkodásban; a magyar öntudatban Trianon által okozott hasadást és szétágazást. Egymillión felül van csak a románoknak a száma. Előttünk áll a nemzetiségi kérdés minden politikai és erkölcsi következményével. Becsületes magyar nem gondolhat arra, hogy most mi tegyünk úgy a románokkal, mint ahogy a románok tettek mivelünk. Nem az a kérdés, hogy mit érdemelne meg a román politika: az a kérdés, milyen politika illik a magyar nemzet ezeréves becsületéhez és ezeréves erkölcsi méltóságához? Ezen a téren Erdély szava legyen a döntő, mert az erdélyi ember ösztönösen megtalálja a módját: hogyan lehet új helyzetekben tovább folytatni a régi erdélyi politikát, a három nemzet magyar, szász, román) olyan együttélését, amelyik mindeniknek biztosítja nemzeti sajátosságai kifejlését s mind a hármat egy magasabb történelmi hivatás munkaközösségében összeforrasztja.